

GAVLIK ISTVÁN

Gróf Batthyány Lajos Pest-Budán

Kétszáz éve, 1807. február 10-én Pozsonyban született Batthyány Lajos. Gyermekéveinek, tanulmányainak, nevelőotthonban töltött időszakának emlékei Pozsonyon kívül Bécshez, Győrhez kötődnek. A hatéves külhoni katonai szolgálata és nagykorúsága után költözött apai örökségébe, ikervári birtokára. Gazdálkodott, állattenyésztéssel, cukorgyártással foglalkozott. Selyemhernyót is tenyésztetett, ötvenezer eperfát ültetett. Ekkor alakult ki kapcsolata gróf Széchenyi Istvánnal és Deák Ferencsel. Általuk kapcsolódott be a vármegyei, illetve az országos politikába. Wes-selényi Miklós báró mint erdélyi és magyarországi reformellenzéki vezető vált példaképévé. Széchenyit követve több országban is járt.

Az 1839/40-es pozsonyi országgyűlésen vezető szerepet töltött be a fiatal főrendi ellenzék szervezésében. Tapasztalatlanságára és hiányos magyarnyelv tudására hivatkozással a „felajánlott” vezető szerepet azonban elhárította. A főrendi ellenzék összefogását Pozsonyban vállalta és Pesten tovább folytatta.

1840 tavaszán bérelt Pesten lakást. Családjával a Hatvani utcai Cziráky-palotába költözött. (A mai Kossuth utca 5. számú telken lévő épületet a közelmúltban lebontották, helyén modern épület áll.) Vannak, akik a sors „fintorának” tartják, hogy a leendő miniszterelnök abban az épületben lakott, amelyikben 1839. március 2-án a Hétszemélyes Távla négy évre emelte az „államrend elleni lázadásáért” elítélt Kossuth börtönbüntetését.

Lakása ellenzékiek találkozó és tanácskozó helyévé is vált. Vendégségbe – ebédre, vacsorára – hívta ellenzéki barátait. A főnemesség és

az alsótábla ellenzéki tagjainak megnyerésében pozitívan hatott felesége fiatalos, elbűvölő egyénisége, néha „női rafinériája”, figyelmes háziasszonyi szerepe – olvasható a titkosrendőrségi feljegyzésekben. A grófról is jelentettek: „(...) mindent be fog vetni annak érdekében, hogy a következő országgyűlésen a főrendi ellenzék legalább még egyszer olyan erős legyen(...)”, mint volt.

Reformeszméinek terjesztését röpiratok formájában is elképzelte. A Kossuth szerkesztette Pesti Hírlap Batthyány szerint „(...) csökkenti a főrendi ellenzék társadalmi súlyát.” Széchenyivel együtt „kárhóztatta” Kossuthot. Nyilvánosan viszont nem foglalt állást Széchenyi Kelet Népeben leírt véleményéről. Pesten nem kívánta felvenni a versenyt sem Széchenyi, sem Kossuth politikai „népszerűségével”, ezért az egyesületi mozgalmakban látta a maga lehetőségét. Az ilyen közösségeket hasznos intézeteknek nevezte.

Batthyány – Pesten első feladatának tartotta a Pozsonyban megkezdett – gyorsírást pártolók egyesületének, mint „hasznos intézetnek” létrehozását. Személyes intézkedésével, anyagi támogatásával, Hajnik Károly – a főrendi napló szerkesztője – szervezésével indított Pesten gyorsírói tanfolyamokat. Mivel Hajnik Károlyt Széchenyi is szerette volna megnyerni magának (eredménytelenül), a két gróf között „(...) egyre nagyobb lett az űr.” .

Kossuth Eötvös József közvetítésével Széchenyi helyett Batthyányt hívta meg 1841. január 30-ára, a Hasznos ismereteket terjesztő társaság alakuló ülésére. A gróf, bár részt venni nem tudott, a meghívást nem utasította el. Az Iparegyesület néven átalakult társaság szeptemberi közgyűlésén már személyesen jelent meg Batthyány, ahol a két politikus először találkozott egymással. Miután az Iparegyesület 1842 júniusában elnökvé választotta gróf Batthyány Lajost, együttműködése Kossuth Lajossal véglegessé vált. Közös szervezték, nyitották meg az 1842-es, az 1843-as és az 1846-os Iparmű-kiállítást, a Redout, a mai pesti Vigadó, illetve az 1846-ban elkészült Magyar Nemzeti Múzeum épületében. Batthyány díjátadás után vendégül látta a kiállítás „kiválóságait”. Maga is díjat nyert, egy „(...) nagy ezüst emlékérmét selymészetére számára (...)”. A kiállított ikervári cukron és selymen kívül sikere volt a Zsolnayak által készített arany csíkos, kék virágos tányérral is, amit későbbi írásokban Batthyány-mintaként említenek. Példájával, le-

velezésével főrendi társai közül negyvenhetet nyert meg az Iparegyesület, s ezzel a honi ipar támogatására.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Batthyány Kossuth és a reformpolitika mellett kötelezte el magát. Mind több egyesület választotta meg elnökévé, vagy igazgatósági tagjává. Többek között a Magyar Kereskedelmi Társaság, a Gyáralapító Társaság, az Országos Védegyelet. Népszerűségét növelte „Az ikervári répacukor gyár” címmel megjelent cikke, elnöki tevékenysége a Pesti Cukorfinomító Gyár-egyesületben.

Tevékenységének is köszönhető a Nemzeti Kör és a Pesti Kör egyesüléséből alakult Ellenzéki Kör, majd Ellenzéki Párt létrejötte. Egyik szervezője volt az 1847. március 15-i pesti országos ellenzéki konferenciának, ahol a Központi Választmány elnökévé választották. Az 1847. június 6-án és 7-én, Pesten tartott országos nagygyűlésen Batthyány elnökletével fogadták el az Ellenzéki Nyilatkozatot. 1847. október 17-én személyesen vezette a Kossuth Lajos mellett korteskedők felvonulását, ami elősegítette, hogy Kossuthot október 18-án Pest vármegye követévé választották.

Batthyány Lajos gróf ellenzéki, közéleti, államférfiúi tevékenységét megtisztelve több pesti épületen emléktáblát elhelyezve pótolhatnánk első miniszterelnökünk több évtizedig agyonhallgatott érdemeit: Cziráky-palota, Hatvani utca (ma Kossuth L. u. 5.); Redout/Pesti Vigadó (mai Vigadó tér 2.); Ilkey-ház, Újvilág utca 635. (ma Semmelweis u.); Kereskedelmi Csarnok – Nemzeti Kaszinó, Roosevelttér 2. (a volt Atrium, ma Sofitel Budapest Szálló); Pesti Vármegyeháza, (ma Városház utca 7.); Szentkirályi Mór lakása, Váci utca; Magyar Nemzeti Múzeum, Országút (ma Múzeum körút 14–16.), Kunewalder-ház, Országút (ma Károly krt. és Király u. sarok); Laffert-ház, Urak utcája (ma Petőfi u. és Régi Posta u. sarok), stb.

Batthyány Lajosnak 1848. március 17-én – kényszeredett királyi jóváhagyással – István nádor adott miniszterelnöki megbízást. Felkért miniszterei nemesi, főnemesi származásuk, a bécsi udvarhoz való viszonyuk, elkötelezettségük, vagy ellenzékiességük alapján koalíciós kormányt alkottak. (Széchenyi István gróf, Eötvös József báró, Esterházy Pál herceg, Deák Ferenc, Szemere Bertalan, Kossuth Lajos, Klauzál Gábor, Mészáros Lázár). A kormány 1848. április 14-én érkezett Pozsonyból Pestre.

A szakminiszterek saját tárcájuk feladatait önállóan irányították. Batthyány – miniszterelnöki tiszténél fogva – az egész felelős magyar minisztérium összefogásáért, az alkotmányosság és a 48-as törvények betartásáért felelt. Emellett május 23-ig, Mészáros Lázár csapatától való megérkezéséig – mint volt hivatásos tiszt – a honvédelmi minisztert is „helyettesítette”. A feladatokat, a törvények előkészítését, az országos ügyeket minisztertanácsi üléseken beszélték meg, melyekről ma alig lehető fel jegyzőkönyv. Jegyzőkönyvi kivonatokból, Széchenyi naplóbejegyzéseiből tudunk a minisztertanácsok helyszíneiről, az elhangzott témákról. Tanácskoztak Batthyány lakásán, István nádor budavári szállásán, Kossuth Lajos bérelt lakásán, a Döring-házban, a mai Nádor utca 12. számú iskolaépület emeletén, az Ullmann-házban, a Roosevelttéren, Széchenyi szálláshelyén, a Felsődunasori István Főherceg Szállóban, ahol Deák szállt meg. Feltételezem, hogy nem teljes a felsorolás. Spira György nyomán viszont azt bizony tudjuk, hogy a Hatvani utcai Horváth-ház (Kossuth utca 3.) nem volt „minisztertanácsi ülések helyszíne”, amit tévesen jelöl egy 1999-ben ott elhelyezett emléktábla.

Batthyány szinte valamennyi minisztertanácsi ülést maga vezette. Keves alkalommal – a témától függően, vagy a miniszterelnök távollétében István nádor volt az ülések elnöke. Minden törvényt egyeztetni, függetlenséget sértő ügyekben tiltakozni – sokszor kellett Bécsbe utaznia Batthyáynak. Amiben önállóan rendelkezett – a nemzetőrség szervezése, fegyverrel ellátása, a honvéd toborzás, tíz zászlóalj felállítása, a pénzkiadás (Kossuth-bankók) engedélyezése, Jellasics horvát bán kinevezése és a magyarok elleni hadi készülődés elleni fellépése, stb. – azt letartóztatása után vádpontként használták fel ellene.

Miniszterelnöki munkáját augusztusig határozottság és a megegyezésre törekvés jellemezte. Ezt törte meg az osztrák kormánytól, a bécsi udvartól való „függés”, mert csak nevében volt „független” a felelős magyar minisztérium! Az augusztus 28-a és szeptember 9-e közötti bécsi sikertelen tárgyalásuk után, Deákkal visszatérve Pestre, nagy elhatározásra jutott. Tudva, hogy Jellasics – átlépve a Dráván, seregével Pest ellen indul – megállíthatatlan. Batthyány az állandó feszültségben kifáradt, szeptember 11-én lemondott.

Szeptember 12-én István nádor ideiglenes, ügyvezető miniszterelnöki kinevezését ugyan még elfogadja, de főfeladatának már „csak”

a haza védelmének megszervezését tartja. Megyéket, városokat tömeges felkelésre buzdít felhívásaival. Királyi jóváhagyás nélkül elrendeli a honvédtoborzást (127 lakosonként 2–2 újoncot kell kiállítaniuk a településeknek.) és katonai táborokat látogat. Jellasiccsal folytatott sikertelen békéltetési tárgyalása, Lamberg halálának híre után Bécsbe utazik. Október 2-án lemond, a király 3-án elfogadja lemondását, 7-én már ikervári birtokán van. Decemberben tér vissza Pestre, az országgyűlésbe.

Batthyány „harmadik” visszatérése tragikus fejezete életének. Bicskén, Windisch-Grätz, mint a békeküldöttség tagját, nem is fogadta a gróft. 1849. január 8-án visszatérve Pestre, sógornőjéhez, az Egyetem téri Károlyi-palotába ment. Még az éjjel letartóztatták. A palota falán ma emléktábla örökíti meg ezt. Január 9-től április 23-ig a budavári József laktanya börtönében tartották fogva. Kihallgatása itt folyt, de perének hadbírószáma „rendes eljárása” Olmützben volt, 1849. augusztus 30-án. Batthyányt felségárulásért kötél általi halálbüntetésre ítélték, de a hadbírószáma ezzel egy időben kijelentette, hogy a gróf kegyelmi kérvényét támogatná. A Batthyányt és politikai fogolytársait visszahozták Pestre, ahol a mai Szabadság tér helyén állt Újépület börtönében tartották fogva.

Az ítéletet az Ácson tartózkodó Haynau, a császári seregek 1849 májusában kinevezett főparancsnoka jóváhagyta. Elrendelte, hogy Batthyány Lajos grófon a halálos ítéletet október 6-án hajtsák végre. Az ítéletet 5-én ismertették a volt miniszterelnökkel, aki a siralomházban töltötte ezt a napot. Felesége meglátogatta és titokban egy kisméretű tört adott át férjének – a sok legendából a leghihetőbb módon egy kispárnában. Öngyilkossági szándékkal kérte ezt feleségétől, de hogy őt mentesítse a későbbi felelősségre vonástól, a búcsúlevelében ezt írta: „(...) erre a célra már régóta egy mentőeszközt hordok magamnál (...)”. Éjjel – a takarója alatt, hogy az örök ne észleljék – szívtájon szúrta magát, de a penge kis mérete és gyenge anyaga miatt oldalbordáin „elgörbült”. Ezután karján és nyakán ejtett mély sebet, de nem vérzett el. A nyaki sebek miatt – ahol a hóhér a kötelet elhelyezhette volna – akasztását nem lehetett végrehajtani. A kivégzésért felelős Kempen tábornok, félve a Haynau által meghatározott időponttól eltérni, más „eszközhöz” folyamodott és ráírta a kihirdetett ítéletre: „Az elítélt megbe-

tegedése miatt (...) az ítélet 1849. október 6-án este 6 órakor lőpor és golyó által végre hajtva.”

Az Újépület falánál történt kivégzésre emlékeztet és a mártír iránti kegyeletet őrzi az 1926. október 26-án felavatott Batthyány-örökmécses (a mai Hold, Aulich és Báthory utca találkozásánál).

A gróf holttestét még az éjjel elhozták a kivégzés árkából és a józsefvárosi temetőben ásott sírhoz vitték, majd a sírgödör – véletlen vagy szándékosan – kis mérete miatt a ferencesek templomába szállították. A templom kriptájában, egy sírűregben helyezték el Batthyány koporsóját. Feltételezhetően titokban, de a Batthyány-család néhány tagjának beleegyezésével. A kriptát az „1849dik évi October 6kán az Urban elhunyt G.B.L. Áldás és béke hamvaira.” felirattal, befelé fordított kőlappal zárták le. A Kerepesi úti temetőben megépült mauzóleumban – ünnepélyes újratemetéssel – 1870. június 9-én helyezték örök nyugalomba. Később idetemették feleségét, Zichy Antóniát, lányát, Ilonát és Elemér nevű fiát is.

Gróf Batthyány Lajos (Franz Eybl litográfiája, 1842)